

Håb – et fagdidaktisk perspektiv

Baggrund for temaet Håbets didaktik

POLIS 11 og POLIS 12 har temaet ”Håbets didaktik”. Hvad er temaets formål, og hvilke fagdidaktiske perspektiver er det ved at fokusere på det lidt uhåndterlige begreb håb i samfundsfagsundervisningen?

Begrundelsen skal findes i en række karakteristiske træk i det, som med et sociologisk begreb karakteriseres som det senmoderne samfund. Det er tesen, at disse træk har en række konsekvenser for undervisningen i samfundsfag.

Så lad os starte med det sociologiske perspektiv på det senmoderne samfund.

Den tyske sociolog Andreas Reckwitz (Reckwitz 2024) har i bogen ”Tab – et grundproblem i moderniteten” beskrevet en række karakteristiske træk ved det senmoderne samfund, som han tidsmæssigt placerer fra 1970’erne og fremad.

Det *moderne* industrisamfund havde sin storhedstid efter 2. Verdenskrig og frem til 1970’erne. Med et udtryk, der er taget fra den franske demograf Jean Fourastié, karakteriserer Reckwitz perioden som Les Trente Glorieuses. Det var en periode, der var præget af stor økonomisk fremgang med deraf følgende stigende velstand og stigende forbrugsmuligheder. Denne udvikling skabte en fremskridtstro og en tro på, at den ene generation efter den anden ville opleve et bedre liv. Den teknologiske udvikling og udviklingen inden for medicin ville skabe muligheder for både et rigere og sundere liv.

Bl.a. på baggrund af de økonomiske kriser i 1970’erne ændrede samfundet sig i *senmoderne* retning. Selv om der ikke er tale om en radikal ny samfundstype, sker der de følgende årtier en udvikling, som rejser alvorlige spørgsmål ved den fremskridtstro, der havde karakteriseret det moderne samfund. Fremskridtstroen bliver afløst af en fremtidsskepsis på en lang række områder (Reckwitz 2024, 307 ff.).

For det første bliver der i stigende grad rejst spørgsmål ved troen på stadig økonomiske vækst, som var hele grundlaget for det moderne samfund. Selv om den økonomiske vækst er fortsat i det senmoderne samfund, oplever den enkelte – med finanskrisen i 2008 som det klareste eksempel – økonomiske kriser, der gør tilværelsen usikker for millioner af mennesker. Samtidig oplever flere, at de ikke får del af den økonomiske vækst. Gamle industrier forsvinder, arbejdspladser forsvinder, og dele af samfundet bliver præget af stagnation og manglende udvikling, samtidig med at nye grupper med afsæt i bl.a. IT-området etablerer sig som en ny velhavende middelklasse. Det er langt fra alle, der kommer med i den økonomiske udvikling.

Men også på et andet område mister den enkelte i stigende grad tilliden til, at økonomisk vækst kan skabe en bedre tilværelse. Den galopperende miljø- og klimakrise undergraver troen på, at økonomisk vækst i sig selv er værd at stræbe efter, da omkostningen er stigende miljø- og klimaproblemer. Den manglende tiltro til økonomisk vækst som nøglen til fremtiden viser sig også i form af en skepsis over for den teknologiske udvikling. Hvor denne i det moderne industrisamfund blev betragtet som et ubetinget gode, ser man i stigende grad med bekymring på de konsekvenser, den teknologiske udvikling kan have, f.eks. i form af udviklingen inden for tech-industrien.

Man kan således konstatere, at både med hensyn til fordelingen af den økonomiske vækst og konsekvenserne for miljø og klima bliver der i stigende grad udtrykt skepsis over for fremtiden. Fremskridtstro bliver afløst af fremskridtsskepsis hos store grupper af befolkningen.

For det andet viser fremskridtsskepsissen sig ved en stigende mangel på tiltro til, at staten som politisk organ kan løse de sociale og økonomiske problemer, det senmoderne samfunds står over for. De sociale problemer, som er opstået i kølvandet på afindustrialiseringen af visse områder, er det ikke lykkedes at løse – tværtimod ser man en marginalisering af visse grupper af befolkningen, oftest mennesker med lav eller ingen uddannelse, som bor i landområder eller byer, hvis eksistens har været baseret på gamle industrier.

En tilsvarende skepsis i forhold til statens muligheder for at løse alvorlige samfundsproblemer ser man indenfor miljø- og klimaområdet. På trods af problemernes stigende alvor og politiske hensigter kan man konstatere, at problemerne vokser i omfang,

og uden at staten er i stand til at garantere, at fremtiden bliver mindst lige så sikker som nutiden – snarere tværtimod.

Denne fremtidsskepsis viser sig naturligvis også på det individuelle, subjektive niveau. En række undersøgelser peger på, at der er en tendens til, ikke mindst blandt unge (Reckwitz 2024, 331; Jackson 2025; Törnquist 2025; Sandal et al. 2025), at der opstår modsatrettede forventninger til fremtiden. Der er hos mange unge en udtalt skepsis over for, hvordan samfundet vil udvikle sig fremover, ikke mindst i forhold til miljø og klima, men også i form af en manglende tro på, at det politiske system vil være i stand til at løse andre samfundsmæssige problemer.

Over for den manglende tro oplever mange unge til gengæld en stor tillid til, at de personligt vil være i stand til at klare sig godt i deres liv. Med Reckwitz' formulering sker der i senmoderniteten en subjektivering af troen på fremskridtet (Reckwitz 2025, 332): *"Fremgangen for de subjektive fremskridtforhåbninger ledsages af en tilsvarende afmontering af forhåbninger om et samfundsmæssigt fremskridt"* (Reckwitz 2025, 335).

Denne sociologiske analyse af den fremtidsskepsis, der på en række områder karakteriserer det senmoderne samfund, kan naturligvis begrundes og udbygges. Her skal den blot konstateres som udgangspunkt for en analyse af, hvilke konsekvenser denne kan have for undervisningen i samfundsfag – og med håbet som fagdidaktisk perspektiv.

Håb – et samfundsfagligt perspektiv

Der er to gennemgående træk i alle læreplaner for samfundsfag, dels at elever og studerende gennem kendskab til samfundsvidenskabelige teorier og metoder skal udvikle evnen til at analysere samfundsmæssige sammenhæng, dels at undervisningen skal forberede dem på at blive aktive, engagerede samfundsborgere. Dette dobbelt formål dækker også ganske præcist over den selvforståelse blandt lærerne/underviserne, som kommer til udtryk i de spørgeskemaundersøgelser, der blev gennemført i 2024 (se POLIS 10).

Hvis den analyse af unges forventninger til samfund og deres personlige liv, som blev nævnt ovenfor, giver et retvisende fingerpeg om, hvordan vores elever/studerende oplever verden, rejser der sig en række grundlæggende spørgsmål for undervisningen i samfundsfag:

Hvordan kan undervisningen i samfundsfag være med til at give elever/studerende tiltro til, at et samfundsmæssigt engagement giver mening? Eller skarpere formuleret: Hvordan kan undervisningen i samfundsfag give eleverne/de studerende et begrundet håb om, at de i fællesskab og gennem politisk og samfundsmæssigt engagement kan være med til at løse de problemer, som samfundet står over for? I forhold til analysen ovenfor kan udfordringen også formuleres på følgende måde: Kan vi gennem undervisningen bidrage til at gøre fremskridts-skepsissen mindre og i stedet give en forhåbning om, at de generationer af elever/studerende, vi underviser, får en tiltro til at være med til at skabe fremskridt og løse senmodernitetens udfordringer?

Det er disse spørgsmål, der har været baggrunden for, at redaktionen har valgt temaet Håbets didaktik som tema for både dette og det kommende af POLIS.

Om dette nummer

Dette nummers første artikel er et interview med professor *Michael Bang Petersen*, der er leder af den gruppe forskere, der arbejder med Magtudredningen 2.0. I forhold til temaet håb er der i interviewet særligt fokus på de udfordringer, der møder danske demokrati, og hvilke håb der er for at løse nogle af de udfordringer, som det liberale demokrati står over for i form af bl.a. den øgede polarisering, de populistiske bevægelser og partiernes stadig mindre rolle i forhold til at være bindeled mellem borgere og det politiske system. Der peges også i interviewet på vigtigheden af, at samfundsfagsundervisningen tager hele demokratidiskussionen op som noget centralt og også diskuterer de pligter, vores elever får som medborgere i forhold til demokratiet.

Christine Hildeshejm og *Ida Heise* skriver om perspektivtagning som didaktisk perspektiv i samfundsfagsundervisningen. Med udgangspunkt i en omfattende empirisk undersøgelse blandt gymnasieelever diskuteres det, hvordan man ved systematisk at inddrage forskellige perspektiver på en konkret begivenhed i undervisningen kan påvirke gymnasieelevers miljø- og klimaengagement. Artiklen belyser både de metodiske problemstillinger ved at gennemføre en sådan undersøgelse og de konkrete resultater af, hvordan perspektivtagning kan påvirke

forskellige elevgrupper. I forhold til temaet om håb peges der på, at eleverne gennem perspektivtagning kan udvikle evnen til at handle.

Mikkel Thorup giver i sin artikel om håb og katastrofer et idéhistorisk perspektiv på begrebet håb. Han beskriver, hvordan begrebet i det førmoderne samfund havde karakter af et skæbne-håb, mens det i det moderne fra oplysningstiden og fremad havde karakter af et handlingshåb, hvor det enkelte individ gennem sine handlinger kan have et håb om at kunne forandre ting i en bedre retning. Nutidens håb er under indtryk af ikke mindst miljø- og klimaproblemerne blevet mere ambivalent. Han slutter af med en opfordring til, at vi som undervisere fokuserer på, hvordan tingene kan forandres med udgangspunkt i fællesskaber.

Carsten Linding Jakobsen og *Mogens Hansen* giver under overskriften Håb og handling et bud på, hvordan man kan tilrettelægge en undervisning, der i højere grad sætter elever og studerende i stand til at tænke i alternativer og dermed også pege frem mod en mere handlingsorienteret tilgang til undervisningen. Artiklen tager udgangspunkt i det spændingsfelt mellem det udviklingsoptimistiske og udviklingspessimistiske, der ofte er set i samfundsvidenskaben. Ved at inddrage håbsfilosoffen Ernst Bloch peges der på, at man gennem konkrete aktiviteter i undervisningen kan tydeliggøre over for elever og studerende, at der kan være potentialer til at ændre verden i en bedre retning.

Som et eksempel på en didaktik, der peger frem mod en større grad af forståelse af samfundsfaglige begreber, skriver *Lars Levinsen*, hvordan han arbejder med, hvad han kalder analytisk styrketræning. Det er en metode, hvor elever og studerende udvikler en mere aktiv og handleorienteret måde at arbejde med samfundsfaglige begreber. Artiklen beskriver både det læringsteoretiske grundlag for den analytiske styrketræning og giver praktiske anvisninger på, hvordan man kan arbejde med dette i den daglige undervisning. I forhold til håb-temaet peger artiklen på, at en bedre forståelse af de samfundsfaglige begreber kan inspirere til en højere grad af handlingsorientering.

I forbindelse med udarbejdelsen af dette nummer af POLIS vil jeg gerne takke medredaktør Mette Damgaard Jørgensen for at gennemlæse og kommentere en række af manuskripterne. En tak rettes også til Anders Stig Christensen, der har forestået processen omkring peer review af artiklen om perspektivtagning.

Litteratur

- Bario, Elfva. 2025. "Min generation förstar efter en framtid att tro på." I *Egentligen är världen full av hopp*, redigeret af Olle Törnquist m.fl. Bokförlaget Korpus.
- Jackson, Steve. 2025. "Alldagligt hopp." *Fronesis*, nr. 86-87: 160-184.
- Reckwitz, Andreas. 2025. *Tab – et grundproblem i moderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sandal, Johan et al. 2025. "Elevs berättelser om framtiden – ett viktigt forskningsområde for de samhällsorienterande ämnenas didaktik" *POLIS*, nr. 9.